

HEIMIR

V. árgangur

WINNIPEG, 1909.

10. blað.

Visur.

*ÞAK við illsku og óhug manna—
ysta myrkur lugarþels,
rís af brúnum rökkurhranna
roði lífsins fagrahvæls.*

*Þegar synd er synd, og glæpur
svik og prettur, hvar sem finnst,
þá mun Rógur, dæmdur dræpur,
drepinn þegar varir minnst.*

*Vinar orð í auga þýðu
eru þá og burtu tál,
þegar út úr brossins bliðu
blómsturknappi horfir sál.*

KRISTINN STEFÁNSSON.

RANNSÓKN OG LÍFSSKOÐANIR.

Eftir

GUÐMUND ÁRNASON.

ARGOFT hefir það verið sagt, að lífsskoðanir séu mannum jafngamlar, að hann hafi frá byrjun reynt að gjöra sér grein fyrir einhverjum óséðum virkileika, er stæði í sambandi við hinn sýnilega heim hans og einstaklingslíf. Það mun óhætt að fullyrða, að í þessari staðhæfingu sé oflangt gengið. Í raun og veru er ómögulegt að hugsa sér, að nokkrar lífsskoðanir í orðsins rétta skilningi, eða nokkur umhugsun um hina ósýnilegu tilveru hafi verið til, fyrir en maðurinn komst á það andlegt þroskastig að geta rakið sambandið milli orsaka og afleiðinga að einhverju leyti. Alt það, sem vér nú vitum um æfiferil mannsins á jörðinni og uppruna hans, bendir á, að hann hafi lengi verið að þroskast frá sínu upprunalega dýrsástandi, þar til hann fór að skilja samhengi hlutanna í kring um sig svo vel, að hann setti þá í orsaka og afleiðinga samband hvern við annan; og ennþá lengur þar til hann fann sig knúðan til að gera ráð fyrir óþekktum orsökum þess sem hann þekkti, en þá fyrst getur verið um lífsskoðanir í eiginlegum skilningi að ræða.

Allar lífsskoðanir hafa efalaust byrjað þannig, að mennirnir hafa fyrst leitað að orsökum þeirra hluta og viðbúða, sem þeir hafa skynjað í umheimi sínum. Hvort sem að hin elztu trúarbrögð hafa verið forfeðradýrkun, eða náttúrudýrkun, eða eitthvað annað, er áreiðanlegt að dýrkunin hefir alltaf byrjað þannig, að það sem dýrkað var, var á einhvern hátt skoðað sem orsök þeirra hluta, er stóðu í nánu sambandi við lífið sjálft; og á frumstigum mannlífsins voru þeir hlutir auðvitað hin ytri lífsskilyrði. Sambandið milli þessara lífsskilyrða og lífsins sjálfs verður fljótt auðsætt, og þar afleiðandi lærir maðurinn snemma að skoða sjálfan sig sem einn liðinn í orsaka og afleiðinga keðj-

unni, en þar sem að einstaklingstilvera hins sjálfsmeðvitandi manns, gagnvart heiminum, er eins afmörkuð og hún er, er mjög ólíklegt að maðurinn hafi í byrjun gengið út frá sjálfum sér, sem miðdepli þess heims, er hann lifði í.

Upphaflega, og sjálfsagt lengi niður eftir öldum, átti engin skifting sér stað, hvorki í þekkingu né lífsskoðunum. Trúarbrögð, heimspeki, vísindi og siðferðishugsjónir voru ekki sundur greind vegna þess, að þörfin á að greina þau sundur var ekki fyrir hendi. Maðurinn leitaði að vitsmunalegri útskýringu á þeim hlutum, sem voru innan takmarka reynslu hans, þessar útskýringar náðu smámsaman útyfir hans eigin tilveru og heimsheildina, eins og hann þekkti hana, þær voru hans trú, og lífsreglur sínar setti hann í samband við þær, enda þó að þær hefðu myndast sjálfrátt af kringumstæðum þeim, sem hann hafði lifað undir. Þráin að finna tilgang og þýðingu í samhengi hlutanna og rás viðburðanna gerði hverja skoðun þeim viðvirkjandi að trú, sem gaf lífinu einhverja ákveðna þýðingu. Þess vegna voru hinar elztu lífsskoðanir sambland af mörgu, sem síðar aðskilst og verður hvað öðru andstætt, undir kringumstæðum, sem aukin þekking hefir í för með sér.

Þetta elzta stig lífsskoðana mannsins má skoða sem jarðveg, er tvær hinar ólíkustu tilhneigingar alls andlegs lífs hafa vaxið upp úr. Á aðra hönd er rannsóknin, sem er orsök þess, að maðurinn gjörir sér nokkra grein fyrir eðli hlutanna, og á hina er barnaleg trúgirnistilhneiging, sem gerir honum erfitt að sleppa nokkru því, er hann hefir einu sinni lagt trúnað á. Rannsóknin, sé hún ekki hindruð, leiðir vanlega af sér einhverjar nýjar ályktanir og tilgátur, sem verða að þekkingu, þegar þær fá almenna viðurkenningu. En hún lætur ekki staðar numið, hún leitast altaf við að auka við þekkinguna, sem frá hennar sjónarmiði er ófullkomin. Af trúgirnistilhneigingunni aftur á móti leiðir það, að vissar hugmyndir eru viðurkendar að hafa eilífan og óumbreytanlegan sannleik að geyma, við þær þarf engu að bæta, og þar afleiðandi er rannsókn, að svo miklu leyti sem hún snertir þær, ekki einungis óþörf heldur einnig röng. Á þessum tveimur tilhneigingum hvílir frjálslyndi og afturhald allra alda í

hvaða málum sem er. Frjálslyndi og rannsókn eru óaðskiljanleg; afturhaldið aftur á móti er rannsókninni mótfallið, vegna þess, að sé einu sinni rannsakað getur sannleiksgildi hinna viðurkendu hugmynda verið hætta búin.

Samkvæmt þessum tveimur tilhneigingum eru tvær aðalstefnur ráðandi í hugsunarhætti manna yfirleitt, og þessar tvær stefnur koma hvergi í sögunni betur í ljós en í framþróun vísindanna og í rétttrúnaði kyrkjunnar.

Vér þekkjum trúarbrögð ýmsra fornþjóða í gegnum goðasagnir þeirra og önnur ritverk. Flest þessi trúarbrögð eru sambland af sannindum byggðum á lífsreynslu og hugmyndum um eitt og annað, sem við engan virkileik hafa að styðjast. Trúarbrögð þessi hafa auðvitað orðið til smám saman, þau hafa þroskast í gegnum margar kynslóðir og bera á sér einkenni lífskjara þeirra, sem þessar kynslóðir hafa átt við að búa. Þær hugmyndir í þeim, sem frá voru sjónarmiði eru ekkert annað en ímyndun þekkingarlítilla manna, voru þeim, sem þær hugsuðu, sannleikur, og þar sem þær voru frá þeirra sjónarmiði, sannleikur, voru þær náttúrlega viðteknar, þeim var trúað. Saman við þær var svo lífsreynslan ofin, og það, sem í fyrstu var til aðeins í hugum einstakra manna, gat útbreiddst og orðið almennings eign. Flest, ef ekki öll söguleg trúarbrögð, sem vér þekkjum, hafa um einhvern tíma verið viðurkend trúarbrögð þjóða og ríkja. Orsakirnar til þess að þau hafa þannig verið viðurkend eru margar, en þó er sú sjálfsagt þýðingarmest, að stjórnendur þjóða og ríkja hafa séð valdi sínu bezt borgið á þann hátt að ljá þeim, sem flesta áhangendur hafa haft, fylgi sitt. Með tímanum hafa þau svo orðið fyrir fjöldanum eitt af því, sem vani og hefð hefir gefið óraskanlegt gildi, þau hafa verið skoðuð sem eitt af hinum óhjákvæmilegu stofnunum mannfélagsins, og aldurinn hefir verið álitinn óyggjandi sönnun fyrir sannleiksgildi þeirra. En þrátt fyrir það hversu djúpar rætur lífsskoðanir þær, sem þessi gömlu trúarbrögð hafa inni að halda, hafa fest í hugum manna, hafa þó sömu forlögin beðið þeirra allra. Þekkingarþyrstar sálir hafa haldið áfram að rannsaka, við það hefir þekkingin aukist, og að sama skapi hafa hinar viðteknu lífsskoðanir

mist gildi sitt. Þeir, sem hafa rannsakað, hafa sjaldan gjört það með þeim ásetningi að eyðileggja viðtekna skoðanir, heldur vegna þess að þeir hafa fundið innri hvöt hjá sér til að auka sína eigin og annara þekkingu á heiminum. Og rannsóknir þeirra hafa heldur aldrei í raun og veru eyðilagt eldri lífsskoðanir. Í þeim hefir jafnan verið margt, sem hefir getað lifað áfram og jafnvel haldið gildi sínu óskertu þó nýr sannleikur hafi komið í ljós. En það, sem þekkingin hefir gjört að verkum, hefir verið, að vissar skoðanir, sem hafa verið óaðskiljanlegar frá eldri þekkingarstigum, hafa horfið úr tölu hinna lifandilífsskoðana og orðið að leifum liðins hugsunarháttar.

Í hvert sinn, sem svona hefir staðið á, hefir barátta á milli forvígismanna rannsóknarinnar og hinna afturhaldssömu átt sér stað. Hinar viðteknu lífsskoðanir hafa verið varðar á margan hátt; nauðsyn þeirra fyrir hið siðferðislega líf manna og yfirnáttúrlegur uppruni hafa oft verið helztu varnarmeðölin. Barátta þessi heldur áfram, unz hinar nýju skoðanir hafa náð svo mikilli útbreiðslu að þeir, sem halda hinum eldri fram gagnvart þeim, geta ekki lengur rönd við reist. Flokkaskiftingin, sem æ og alstaðar er að finna, þar sem menn eru komnir á hátt andlegt þroskastig, er hið ytra einkenni þessarar baráttu í þjóðlífinu. Að vísu liggja fleiri orsakir flokkaskiftingunni til grundvallar, og margar þeirra eru ógöfugar, en því verður þó ekki neitað, að þar sem aðal orsakir hennar eru frjálshyndi og afturhaldssemi, sýnir hún að minnsta kosti viðleitni einhverra til að láta sér miða áfram í andlegum skilningi. Yfir höfuð er flokkaskifting óhjálpsöm, og án hennar ætti engin framför sér stað; ókostir hennar eru ávextir af skammsýni manna og eiginirni.

Oss hættir oft við að álíta að rannsóknin sé ný í heiminum. Að svo er ei, ber breyting og framförýmsra eldri trúarbragða vott um. T. d. er framförin, sem lífsskoðanir Forn-Grikkja bera með sér, mjög eftirtektarverð. Hin elztu trúarbrögð þeirra eru gróf fjölgýðistrú. En vegna áhrifa þeirra, sem hún varð fyrir frá hlið vísindanna, sem Grikkir stóðu frammar í en nokkur önnur fornþjóð, breyttist hún smám saman í lífsskoðanir þær, sem vér finnum meðal Stófkanna og annara heimspekinga, er reyndu að

láta heimspekisskoðanir koma í stað trúarskoðana. Samskonar framför á sér einnig stað í lífsskoðunum Hebraea, frá því að saga þeirra hefist og þar til þeir missa þjóðarsjálfstæði sitt fyrir fult og alt. Að vísu var ekki um neina vísindarannsókn að ræða hjá þeim, en í stað hennar komu viðskiftin við aðrar þjóðir, sem einkenna alla sögu þeirra, og sem höfðu mjög víðtæk áhrif á allar þeirra lífsskoðanir. Spámenn þeirra voru hinir frjálslyndustu menn þeirra, sem börðust á móti þröngsýni því, er gekk í gegnum allar þeirra upprunalegu trúarhugmyndir og sem prestarnir héldu dauðahaldi í.

Það mætti tilnefna fleiri trúarbrögð, sem sýna að framþróun lífsskoðananna í gegnum einhverskonar rannsókn og aukna þekkingu er mjög gömul. Enda gæti ekki annað verið, þar sem að undirrót hennar liggur í hinni allra elztu viðleitni að þekkja, sem vér getum gjört oss grein fyrir að hafi átt sér stað. Hún er svo eðlileg að það er undravert að menn skuli nokkurn tíma hafa án hennar verið.

Miðaldirnar hafa réttilega verið nefndar hið myrka tíma-bil sögunnar. Ekki vegna þess, að svo lítið væri hugsað á miðöldunum, því hugsunarleysi er alls ekki einkenni þeirra, heldur vegna hins, að þá var ekkert rannsakað. Þekkingu manna fer ekkert fram á miðöldunum, það bætist ekkert við það sem þeir vissu áður. Því hefir of verið haldið fram, að kristindómurinn hafi verið orsök miðaldamyrkursins, en það má óhætt fullyrða, að margar aðrar orsakir komi þar til greina. Mentun og vísindi geta ekki átt sér stað, þar sem baráttan fyrir lífinu og hernaður útheimta alla þá krafta sem til eru, en einmitt þannig voru lífshættir Norðurláfu þjóðanna í byrjun miðaldanna. Þó verður því ekki neitað, að í hinum upprunalega kristindómi liggur ein orsök til þess andlega ástands, sem einkennir miðaldirnar. Kenningin, um eyðileggingu þessa heims og framtíðarlíf hinumegin grafarinnar, sem þetta líf átti aðeins að vera undirbúningur fyrir, hlaut að skapa hugsunarhátt, sem skoðaði þetta líf aðeins sem meðal en ekki sem tilgang. Þessi hugsunarháttur fæddi aftur af sér klaustralíf og kyrkjuvald miðaldanna, sem lét ekki bregðast, þegar það var búið að ná föstum tókum á

vilja og sjálfstæði manna, að byggja sjálfst upp heimsvald, er setti takmörkin, sem það keppti að, nær sér en upprunalega hafði verið. Kenningin sjálf á rætur sínar að rekja til lífskjara Gyðingabjódarinnar undir stjórn keisaradæmanna, sem hún var undirgefin, og ástand rómverska keisaradæmisins á þeim tímum sem kristna hreyfingin kom til sögunnar var vel fallið til þess að afla henni fylgis. Þessi lífsskoðun kristninnar og menningar ástand allra vestur-þjóðanna, eftir að gríska menningin leið undir lok, leiddi af sér rannsóknarleysi og trúgirni, sem voru hinn bezti jarðvegur fyrir allskonar hjátrú og hindurvitni. Í guðfræði kyrkjunnar voru aldrei neinar nýjar né frumlegar skoðanir. Hún bygði guðfræði sína á trúarskoðunum hinna fyrstu kristnu manna og heimspekiskenningum Aristotelesar, er voru þannig lagaðar, að auðvelt var að sameina þær hinum kristnu trúarskoðunum. En hugsjón kyrkjunnar var, að allir menn skyldu aðhyllast guðfræðiskenningar sínar, þær áttu að verða lífskoðanir og trú allra. Til þess að framkvæma þessa hugsjón varð kyrkjan að beita öllum sínum kröftum, hún varð að ofsækja þá, sem vildu trúa öðru en því, sem hún fyrirskipaði, eða, að öðrum kosti, að kannast við að hugsjón sín, um eina trú, væri röng, og þá um leið, að kenningar sínar væru ekki óskeikular. Beinasti vegurinn var, að taka fyrir rannsókn, þar sem hún gjörði vart við sig, að koma í veg fyrir að menn fengju ástæður til að mynda sér nokkrar nýjar skoðanir. Á fyrri hluta miðaldanna þurfti þess ekki með, en á síðari hluta þeirra, er menn byrjuðu að vakna af svefninum, urðu þeir, sem á einhvern hátt vildu rannsaka, að þola ofsóknir frá kyrkjunnar hendi.

Það var þess vegna óhjákvæmilegt að rannsóknin og allar þær hreyfingar, sem henni voru samfara, snerust öndverðar á móti kyrkjunni, þegar þeim óx svo fiskur um hrygg að þær gátu boðið valdi hennar byrginn. Rannsóknarstefnan byrjar á 15. og 16. öldinni með því, að menn fara að rannsaka mentunar- og trúarlegt ástand eins og það var fyrir daga kyrkjunnar, og af því leiddi, að við hlið klaustramentunarinnar reis upp ný mentun, mentun Húmanistanna svonefndu, sem dró næringu sína frá hinni fornu grísk-rómversku mentun, og við hlið kyrkjutrúar-

innar risu upp trúarskoðanir síðabótarmanna, sem byggðu skoðanir sínar á kenningum biblíunnar. Frá sögulegu sjónarmiði skoðað vort þessar tvær hreyfingar rannsóknarhreyfingar, vegna þess, að báðar urðu til vegna rannsókna á skoðunum kyrkjunnar og samanburðar við aðrar skoðanir, sem kyrkjan hafði annaðhvort fyrirðæmt eða skilið á þann hátt, sem henni var hentugast. En samt sem áður mega þær fremur skoðast sem fyrirboðar þeirrar rannsókna, sem á síðari tímum hefir haft gagngerðust áhrif á lífsskoðanir manna, nefnilega náttúrufræðisrannsóknirnar. Eins og allir vita, varð eftir stuttan tíma sára lítil munur á hinni eiginlegu afstöðu mótmælenda kyrkjunnar og kaþólsku kyrkjunnar, hvað trúarbragðalegu frjálislyndi viðvikur, og starf Húmanistanna var í því innifalið að grafa upp gleymda fjársjóðu, en ekki í því að leiða í ljós nýjan sannleik-

[Niðurl. í næsta blaði.]

Vegljóst.

Þegar hugans húnga lönd
hafa leyst sín þokubönd,
vegljós þá er vonum manns
viður heimur samleikans.

Kristinn Stefánsson.

Einstaklingurinn og samfélagið.

Eftir **Rev. H. Edw. Latham.**

EGNA þeirra manna, er hugsa svipað þjóðmegunarfræðingnum er sagði; „undir eins og einhver ræðumaður þykist hafa fundið úrlausn á öllum vandamálum samfélagsins, sting eg upp á að fundi sé slitid“, skal eg taka það fram, að eg gjöri ekki ráð fyrir að hafa leyst þá gátu. Eg vildi aðeins benda á tvent, er mér finnst heill samfélagsins muni hvíla á.

Þetta tvent er *ábyrgðar-* og *skyldu-*tilfinning og *drengkapur* einstaklingsins. Án þessa verður lítið úr framsför og umbóta tilraunum þjóðfélagsins. Líklega lætur þetta ekki sennilega í eyrum. Eg hefi orðið þess var, að mestar framfarir eiga að vera í ýmiskonar nýjungum, er þó oft gleyma að taka með í reikninginn innræti einstaklingsins eins og það kæmi málinu ekkert við. Hinu er tíðar gleymt, að sjálfstæði og ábyrgð einstaklingsins er fyrir öllu.

„Sé menn atvinnulausir, látum oss saka ríkið um það. Sé verzlunin dauf, kennum samgöngu máluum um það. Sé menn ósjálfbjarga, þegar æfin haustar að, látum ríkið ala önn fyrir þeim. Sé borgum eða héröðum illa stjórnað, leggjum skuldina á atkvæðasmála og pólitíska yfirboðara og kennum þeim um alla klækina, (þó þess utan, vér þykjumst af því, að öll stjórn sé fólksins, fyrir það og frá því, vegna þess vér, almenningur, veljum vora embættismenn og fulltrúa.) Fari menn um koll í verzlun, segjum það sé stórgróðafélögum að kenna, er drepí alla samkeppni, eða þá tollinum. Þegar vér nú leggjum fram sem svarar hálfum fjórða dal á hvert mannsbarn í landinu í fátækra útsvar og ölmusur, þá er það fyrirkomulagi iðnarstofnana vorra að kenna.—Etthvað bogið við þær.“

Já, ekki er körlum og konum um að kenna! Ekki það, þó vér sjáum að árlega sé eytt meira en þremur biljónum dala

fyrir áfenga drykki, öðru eins fyrir tóbak og hálfu meira í glap-spil, veðmál og þ. h.

Þúsundir ungra manna sökkva sér niður í lestur lélegustu sorprita, flækjast í klúbbsölum, flangra um göturnar, hópast að allskonar viðsjárverðum skemtunum, hirða alls ekkert um gæði, nytsemi eða alvöruefni lífsins sjálfs. Allt þetta látum vér svo bitna á kyrkjunni, kennum henni um allt þetta, af því þessir unglingar dragast ekki þangað. Vér segjum að ræðurnar séu stirðar, óaðlaðandi, stofnunin sjálf útlifuð.

Faðir unglings piltis sagði við mig: „Þessir lýðháskólar vorir eru einskis virði.“ „Vegna hvers?“ spurði eg. „Drengurinn minn er hættur við skólann. Honum féllu ekki námsgreinarnar, hann hafði ekkert gaman af þeim. Það er eitthvað bogið við uppfræðsluna nú á þessum dögum.“— Já, eitthvað bogið við lýðskólana og uppfræðsluna, af því þeir krefjast skila og ábyrgðar af hálfu nemandans! Langt frá, ekkert bogið við unglingsinn, er flækist um göturnar, hangir við spilaborðin, eltir allar kvikmynda-sýningar, röltir á leikhús og danssali, alla þá daga æfinnar sem hann ætti að sitja við skóla!

Nú fyrir hundrað árum síðan, héldu velhugsandi menn og konur að bót væri ráðin á helztu vandræðum þjóðfélagsins, er komið var á almennum barnaskólum. Eftir því sem alþjóðarskýrsla Mentamáladeildar B. ríkjanna sýnir, lúka átta af hverju hundraði, er innritast í fyrsta bekk barnaskólans, námi við lýðskólann, en rúmt sextíu af hundraðinu kemst aldrei upp úr barnaskólanum! Mörg sambandsríki vor veita, auk kennslunnar, ókeypis, bækur, ritföng, læknis umsjá, flutning að og frá. Í sumum borgum er verið að biðja um að nemendum sé veitt fæði og klæðnaður, í viðbót, og þannig létt allri uppeldisskyldu af foreldrunum.

Á öllum lægri stigum tilverunnar verst foreldrið öllum tilraunum að láta rænast því valdi er það ber yfir afsprengi sínu, en fúslega elur önn fyrir því, þar til það er orðið svo vaxið að það er fært um að ala önn fyrir sér sjálft. Það er ekki fyr en vér komum upp til mannsins, þar sem sóttkveikjur ríkisafskiftanna eru búnar að vatnsþynna skyldutilfirninguna svo mjög, að

vér finnum skepnur, sem eru glaðar og viljugar að þiggja það, að vera losaðar við allar foreldra skyldur. Í borg einni í Pennsylvania báðust rúmt hundrað námamenn leyfis hjá skólaráðinu að mega láta drengi sína, innan við þrettán ára aldur vinna við „mylning“. Sumir þessara drengja þekktu varla stafina. Margir feðurnir höfðu haft nærri þrjú dali í kaup yfir daginn, í fleiri ár, en höfðu um leið eytt megin hluta þess, við drykkju og spil. Eins og ástatt er í þessari borg svo er í fleirum, fram og aftur um landið. Foreldrin eru ekki eingöngu viljug að lofa ríkinu að ala önn fyrir afkvæmum sínum, heldur leita þau hjálpar þess líka, til þess að ræna hold af sínu holdi og bein af sínum beinum.

Þeir, sem muna eftir þeim tímum, þegar vér urðum að borga nokkuð af kennara kaupinu, ganga langa leið á skólann, kaupa allar bækur og skólaáhöld, hve mikils virði oss þótti, ekki einungis mentunin, heldur og líka bækurnar, myndi furða sig mikið á því, undir núverandi fyrirkomulagi ríkisumsjónar og fríveitinga, hve illa er farið með nýjar bækur og á örstuttum tíma rifnar, flekkaðar og eyðilagðar. Þessir hlutir eru nú svo létt fengnir, að þeir eru lítils metnir. Ætti stofnendur barnaskólanna að rísa upp nú á dögum, myndi þeir næstum láta hugfallast yfir sljóleika skyldutilfinningarinnar og manndómsleysi einstaklinganna.

Ein hin allra nýjasta úrlausn og allrameinabót þjóðlífsins er það, sem sumum þóknast að kalla „Félagssiðfræði Tuttugustu Aldarinnar“. Þessi nýja „Félagssiðfræði“ setur sér það mark, að færa iðnað undir almenn yfirráð og niðurjafna öllum efnahag. Þessi nýja úrlausn segir oss: „Margir hugsandi menn álíta að framförin sé möguleg að sama skapi og manndómi mannsins fer fram. En framför þjóðanna mælist eftir efnafgangi og starfskrafti, þegar dregið er frá, það sem lífsviðhaldið kostar. Endurfæðinguna tefja ekki manndómslýti persónunnar sjálftrar, heldur gallar á félagslífinu. Sá eini mögulegi mælikvarði, um hvaða stigi þjóðmenningin getur náð, er hve mikla líkamlega fullkomnun er hægt að veita börnunum.— Stefna umbóta viðleitninnar er því samveldi fremur en siðfágun,

lífsmagn fremur en dyggðir, verkþæfni fremur en mannkostir, samfélags jafnaður fjöldans, fremur en hugvitssemi og yfirburðir einstaklinganna. Það sem vér nú þurfum að gjöra, er að skapa hjá hverri einustu mannlegri veru, meiri verkþæfni, launa henni betur vinnu sína, gjöra hana heilsuhraustari og veita henni betri skilyrði fyrir farsælu heilbrigðu og þægilegu lífi.

Á átjándu öldinni var það Stjórnmalasiðfræði, er bæta átti úr öllu ranglæti. Á nitjándu öldinni átti Mentunarsíðfræðin að flytja til vor þúsund ára ríkið á örstuttum tíma. Nú er það „Félagsfræðin“, þegar vér erum búin að færa undir yfirráð almennings allar félagsstofnanir og iðnaðar útvegi, er gjöra á úr oss öllum guði og engla. En hvernig „Félagsfræðin“ á að leysa úr öllum vandamálum þjóðfélagsins er þeim ekki vel skiljanlegt, er veit að kringumstæðurnar, hverjar helst sem eru, geta aldrei skapað fullkominn mann. Þær hafa og kannske ennþá, skapa manninn sem dýr, en sannur maður bíður aldrei eftir því að umhverfið skapi hann, heldur skapar hann sitt eigið umhverfi. Sagan hefði orðið skrásett mjög á annan veg, ef „Púritanarnir“ og „Pílagrímarinn“ (Landnemar Ný-Englands ríkjanna) hefði beðið eftir því að umhverfið leiddi í ljós hugsjónir þeirra, kæmi stofnunum þeirra á fót, og skapaði úr þeim sjálfum menn. Því látum vér náttúruna sjálfa, sem í sannleika er ekki annað en umhverfið sem vér lifum í, þjóna oss og hlíða? Nú á dögum fær erviðismaðurinn ferfalt meira kaup en verkamenn fengu á dögum Shakespeares; en fylgir það því að hann sé margfalt göfugri maður en hinir voru fyrrum? Á þessum tímum eru mörg þægindi í húsi erviðismannsins, er voru alls ókunn fyrir hundrað árum; en fylgir það að sjálfögðu að sá sem nýtur beztra þæginda sé bestur maður? Ennfremur skapi umhverfið oss, en vér ekki sjálf; til hvers er þá að vera að tala um að ráða fram úr vandræðum þjóðmálanna? Hver fær breytt kringumstæðum ef vér getum það ekki? Útheimtist ekki annað en að umhverfið sé bætilegt, til þess að ríki kærleikans og réttlætisins komi, því eru þá ekki þær megindyggðir ætíð sýnilegar, þar sem umhverfi mannsins er eins fagurt og ríkmannlegt og framast verður hugsað.

Ætlum vér að lagfæra allt sem er ábótavant í Þjóðfélaginu, með því að hrópa af húspaki „Félagsfræðinnar“ að ástæðan fyrir því að menn eru „fátæktar“ menn, sé sú, að þeir búi í lélegum leigu íbúðum og fái ekki nógu hátt kaup? Eða ástæðan fyrir því að þeir sé drykkjufífl og spílaglópar sé umhverfinu að kenna? Að þeir eru latir, ráðdeildarlausir, óhagsýnir vegna kringumstæðanna? Að ástæðan fyrir því, að margur götusnápur er ósannsögull, hefir alt í frammí til að ná sem mestu út úr líknarfélagum, varast á allan hátt að snerta við vinnu; sé félagslífi hans og landstjórninni að kenna? Það ætla eg ekki, enda væri það vesöl siðfræði og verri trúfræði.

Trúin, sem sumir menn hafa á því að ummynda megi félagslífið með lagabreytingum og daga samþykktum, væri hún ekki eins aumkunarverð, er sannarlega hlægileg. Sannleikurinn er sá að Þjóðfélag vort gæti ekki þrífist ef framfylgja ætti öllum slíkum lagaböðum er nú þegar hafa verið samþykkt. Þau lög mishepnast mest er mest þvinga. Það er vegna þess að laga ákvæðunum er beitt í anda mánnúðar og frelsis, fremur en í þeim anda ersamdi þau, að þau eru liðin. Lög skapa aldrei kristið heimili og mannfélag. Og að láta sér hugsast, að með pólitískum skottulækningum, er gjörbreyti lýði og landi í samveldi, innleiðist þúsund ára ríkið, útheimtar meiri trúgirnir en sértrúarflokkurinn heimtar, er segir: „Þó vér missum fótinn vex á oss annar, eins og klóin vex á krabbann“. Hvorki í mannkynsögunni eða í lífsreynslu einstaklinganna finnst nokkuð er þetta fái sannað. Fjöldinn er ekki góður ráðsmaður né stjórnsamur.

Væri öll vinna eins illa af hendi leyst, eins og sú, sem bær, sveit, ríki eða þjóðin í heild lætur vinna, eða til dæmis, eins og póstmálin eða prentun opinberra skjala, myndum vér skjótt beiðast frelsunar úr greipum fjöldans. Rödd almúgans er ekki ennþá farin að sanna að hún sé rödd guðs.

Frumherji hefir fjöldinn aldrei verið. Hann hefir aldrei hafid nokkurt framfara fyrirtæki. Hann hefir, ekki eitt skifti, innleitt nýjar vélar né vísindalegar eða fjárhagslegar umbætur til mannfélagsins. Engin framförf verkfræði, fögurum listum, byggingafræði, hreinlæti, mentamálum, stjórnafræði eða trúar-

brögðum, hafa nokkru sinni komið frá fjöldanum, heldur hefir hann af alefni barist þar ávalt á móti: Engin pólitísk niðurfjöfnun, eða samveldis niðurskipun mannfélagsins, hefir nokkru sinni, né mun nokkru sinni, skapa manndóms göggi hjá þeim mönnum og konum, er frammar öllu kjósa að vera ánaudugir þrælur allra sinna lægri hvata, og fylgja tilsögn allra sinna dýrlegustu eðlisávísana.

Heill hvers ríkis, og réttlætis og kærleiks þjónusta, hvílir og mun ávalt hvíla á manndómi einstaklingsins og ábyrgðar tilfinningu þjóðarinnar. Undantekningar lítið hljóta menn þá stjórn, er þeir óska eftir eða eiga skilið. Í Jesú Sítraks bók stendur þetta: „Hann hefir sett eld og vatn fyrir framan þig, og þú mátt útrétta hönd þína í hvort er þú heldur vilt. Fram undan mannum er lífið og dauðinn, hvort sem hann heldur kys, það mun honum veitast. Ef þú vilt, getur þú haldið boðorðin. Að auðsýna trúmennsku er í þínu eigin valdi.“

Þó segir jafn skynsamur höfundur eins og Dr. Wash. Glad-den, siðastliðinn vetur, í ræðu, er hann flutti í borginni Bangor, um siðferðis ástandið: „Peninga græðgi og áginnd á gull viðheldur ofdrykkju og ósiðferði. Menn eru fúsir að krenkja æru og álit samferða manna — bræðra og systra — steypa sálum þeirra í glötun fyrir skitinn gullpening.“ En mættum vér spyrja, hvað um bræðurna og systurnar, sem af fúsum vilja láta krenkjast á æru og mannorði, og steypa sálum sínum í glötun? Á móti hverjum áfengissala eru þúsund, að minnsta kosti, er sækja eftir viðskiftunum. Og á móts við hvert spillingarsetur eru heilir herskarar, er frjálst og frítt kaupa allt sem þar er á boðsstólum. Eða kannske vér ættum að segja sem svo, að til séu karlar, konur og börn í heiminum vegna þess, að til eru vefnaðar verkstæði, er vefa fataefni úr ull og baðmull, og skógjörðarhús, er búa til skó? Eða ættum vér að segja, að þessi vefnaðarverkstæði og skógjörðarhús sé til vegna þess, að til eru karlar, konur og börn, er bæði þarf að klæða og skæða? Gengur hesturinn fyrir vagninum, eða vagninn fyrir hestinum.

Öll umbóta tilraun og þollaegging er Sisyphusar ómak, og þjóðfélags spillingin, sem tilreynt var að útrýma, veltur til baka

yfir mannfélagið, nema því aðeins að bæði menn og konur vaxi að manndómi og skyldutilfinningu, og velji og noti tækifæri, sem gefast til framfara og fullkonnara lífs. Mennt geta valið skírlífi, dyggð, hófsemi, heilagt lífæri, eða kosið veginn, sem liggur til þjáninga og aumlegs dauða.

„Sonurinn skal ekki gjalda föðursins, og faðirinn ekki sonarins; ráðvandan skal engum tilreiknast, nema þeim ráðvanda og óguðleikinn engum nema þeim óguðlega. Því vil eg dæma sérhverum yðar eftir sinni hegðan, segir Drottinn alvaldur.“

Eg man eftir, einn dag, nú fyrir nokkrum mánuðum síðan, að einn kunningi minn, sem hefir fjölda manns í þjónustu sinni, sagði við mig, að hann hefði, með stórum tilkostnadi, komið á nýju fyrirkomulagi á skrifstofunum, er taka skyldi í veg fyrir allan þjófnað skrifstofuþjónanna. Nokkrar vikur liðu, og þá réðist eg til að spyrja hvernig þetta hefði tekist. Eg man vel eftir í hvaða róm hann sagði mér, að það hefði komið að engu, því ungur uppskafningur, þar á skrifstofunum, sonur heiðvirðs og heldur efnaðs manns, hefði komist í kringum það.

Nei, það er engin tilhögun ennþá fundin, er komið geti í stað manndóms og ábyrgðartilfinningar einstaklingsins, meðal allra stétta í mannfélaginu. Fátækir eða ríkir, vitrir og fáfróðir, allir, hver og einn, þurfa á þeim dyggðum að halda.

Þessvegna, þegar eg sé þúsundir ungra manna, og þúsundir manna, sem ekki eru ungir, gjöra sig ánægða með að leggja sig eftir hinum lægstu lífnaðarháttum, reiðubúna að svíkjust undan öllum ábyrgðarskyldum lífsins, fúsa að spilla manndómi sínum og þegnrétti að þarflausu, þá liggur mér við að segja, að ekki sé hálfá eins mikið að ríki og kyrkju eins og að þessum mönnum.

Ef menn ekki vilja leggja fram krafta sína, svo þeirra betra eðli komi í ljós, þá er skuldin ekki svo mjög hjá fyrirkomulagi þjóðfélagsins, eins og hjá þessum mönnum. Enginn niðurjöfnun getur búið til þjóð, af drengilegum, manndómsfullum mönnum og konum, úr hroða þeim, er sjálfviljuglega kys að vera andlegir og vitsmunalegir dvergar og dyrgjur.

„Þessvegna, af ávöxtunum skuluð þér þekkja þá! Lesa menn vinber af þyrnum eða fíkjur af þistlum?“

Verkefni kyrkjunnar er ekki að koma á fót einkaleyfislyfja annexú, eða andlegum frystihús félagsskap, heldar að efla hjái mönnum Irelgunar og betrunar ásetning. „Því sérhvert trú: þekkist af sínum ávexti.“

[Þýtt úr CHRISTIAN REGISTER.]

„EKKI ÚNITAR“

„EKKI Únitar, gettu betur!“ má heita að sé svarið í Apríl blaði Brbl., til Síra Runólfs Marteínssonar. Við öðru er nauðast að búast. „Ef þeir halda áfram að gefa í skyn, leynt og ljóst, að eg sé Únitar, þá sannni þeir það, eða sé minni menn ella.“ En svo á höfundurinn samt von á að þeim takist það: „svo þeir sé sjálfir ánægðir með“. En fagnar yfir því jafnframt að þá verði í útskúfaða hópnun (Unitara hópnun?) „allir helztu menn íslenzkrar prestastéttar, andlegir leiðtogar allir, byskupar og prestaskóla kennarar“, því þeir sé sér jafn sekir. Enda kveðst hann hafa gengið út í þessa deilu þeirra vegna, því hann gat ekki þolað að þeir væri brennimærktir (kallaðir Unitarar?).

Ýmsum Unitörum hafði skilist að út í deiluna hefði hann gengið til liðsemdar við Unitara, af því hann gat ekki þolað að þeir væri brennimærktir, en vissi að þeir voru lítilmagninn hér, eftir fólksfjölda að dæma. Og það töldu þeir kærleiksverk. Aðrir Unitarar héldu að út í þessa deilu hefði hann farið vegna eigin samvizku, að hann hefði ekki kunnað við að fela fyrir fólki þann sannleik, er honum væri augljós. Svona villast getur manna. Nú er það ekki vegna lítilmagnans eða samvizkuunnar né sannleikans, heldur vegna allra helztu manna íslenzku þjóðarinnar, að verja þá falli og ávirðingu.

„Lærið af mér, því eg em hógvær og af hjarta lítillátur!“

LAUN GUDHRÆDSLUNNAR.

Saga eftir

SOPHUS SCHANDORPH.

[Framhald].

— Já, ef allir karlmenn væri svona, þá væri hjónaböndin ekki eins óhamingjusöm. Og ef þessi herramaður,—hét hann Pétursson? —hét hann virkilega Pétursson?— Herra trúr, það var skrítið, því hún hét líka Madama Pétursson — ef þessi herra vildi koma klukkan hálf tvö, þá væri enginn af lélegra fólkinu kominn, og húsið væri tóm tómt í meira en klukkustund, þá gæti það orðið ánægjulegt fyrir herra Pétursson — — og einnig fyrir hana, því meðan maðurinn hennar sálugi var kertasteypari, þá var hann varðskyttuliði, og hún hafði reyndar verið á tveim skytningadönsum og dansaði við veitingamann af einni stærsta veitingahúsinu, er var foringi varðskyttuliðanna, en svo smá hnignaði Niels Péturssyni sáluga og féll úr kertasteypustöðunni niður í það að verða veitingamaður; hann byrjaði með veitingastað fyrir sína borgara, sem niargsinnis átu bæði gæsasteik og rauðkál, og þýzkur málari drakk jafnvel öl, sem var sjaldgæft í þá daga . . . . . og það var nú ef til vill gott, herra Pétursson, ef það hefði aldrei fengið

þetta mikla vald, sem það hefir nú. En svo var hann alt af að sókkva dýpra og dýpra niður; en á þessum allra ófinasta veitingahúsi græddi hann samt mest, en hér varð hann að drekka enn þá meira en hani, strangast sagt, hafði löngun til, en hjá því varð ekki komist; svo þegar hann dó út úr fyllirni, var hún alls ekki eins reið við hann, eins og í þann tíð, þegar hann drakk án þess að þurfa þess atvinnu sinnar vegna! Nú var þó hægt að segja um Niels sáluga Pétursson, að hann hefði dáið réttmætum dauðdaga.

Þegar P. J. Pétursson yfirgaf hana, fanst honum hún vera einstaklega skemtileg kona, sem talaði reglulega vel máli sínu; það gat fjörgað hann, sem var þögull að náttúruafari. Guð mátti vita, hvort hún átti ekki talsverða skildinga auk hússins. —

Með hverjum degi féll honum betur og betur í geð að spjalla við hana. Hann borðaði í matsöluhúsinu og hún skrafði ein við hann á meðan. Honum fanst hann verða þess var — já, eins og finna á lyktinni, að hún ætti skild-

inga í fórum sínum auk hússins, og hreinskilnislega útskýrði hún fyrir honum, hvernig veðskuldinni á fasteigninni var varið. Og þegar hann einhverju sinni spurði hana:

— Þakkið þér ekki guði fyrir, að yður hefir vegnað svona, Madama Pétursson? Þá svaraði hún fljótandi í táraflóði:

— Jú, á hnjúnum í rúmi mínu á hverju kvöldi, herra Pétursson!

— Þér eruð guðhrædd kona, sagði P. J. Pétursson, um leið og hann kyngdi niður fullri grautar-skeið. Æ, hann varð þess svo illilega var, að hann mátti til með að skola hann niður með gúlsopa af öli, því hann hafði ekki reiknað það út, að vélinni í honum gat ekki þolað sama hitastig og hjarta hans á þessu hátíðlega augnabliki. Þegar brunaverkiurinn í vélinni var liðinn hjá, lagði Pétur Jakob Pétursson skeiðina þvert yfir grautardiskinn, báðar hendurnar í hálfhring utan um hann, og lokaði svo hringnum með því að spenna greipar, kinkaði kalli þrisvar sinnum hægt og hátíðlega og í eins flýrúlegum róm og honum var mögulegt að þrengja upp úr sér:

— Madama Pétursson! . . . . .

Hvað, Madama Pétursson? —

Brjóst madömunnar hófst upp og niður í hrikalegum öldum. Hún stamaði upp þessum orðum:

— Er það alvara, herra Pétursson?

Í stað þess að svara þurkaði P. J. Pétursson sér um munninn,

gekk hringinn í kring um borðið, kysti veitingakonuna og sagði:

— Hí, hí, hí! Viljið þér þá verða Madama Pétursson í annað sinn? . . . . .

Veitingamaður villi Pétur Jakob Pétursson ekki vera. Húsið á Fornastig var selt með ágóða. Nýgiftu hjónin fluttu út að Austurbrú. Madama Pétursson átti 6000 dali í peningum. P. J. Pétursson sagðist eiga nákvæmlega sömu upphæð, en vel gat það verið, að hann hafi átt meira en þrefalt það. Menn eiga aldrei að segja kvenfólki alt, því, hversu skynsamur en þær kunna að vera, þá eru þær þó aldrei né verða karlmenn, og eftir því sem stendur í heilagrítningu á maðurinn að vera kornunnar höfuð.

Guð sé oss næstur! Við Austurbrú hafði Pétur Jakob Pétursson nurlað saman sína fyrstu skilfinga. Þess vegna var og varð Austurbrú í hans augum hinu skáldlegasti blettur í Kaupmannahöfn.

Já, hann og kona hans fluttu sumsé út að Austurbrú. Það var farið að lifna yfir Ástabrautinni. Garðarnir þar urðu að smávíkja fyrir nýjum húsum. P. J. Pétursson, er ekki hafði annað að gjöra, tók að lita í kring um sig og spyrjast fyrir. Það var gróðavegur að kaupa hússtæði, byggja hús og selja. Og P. J. Pétursson keypti, feldi tré og umturnaði skentigörð-

unum, seldi ýmist auð hússtæði, hálfbygð hús, eða skifti á landeignum, græddi meira og meira. Svei..... svei..... endalaus brall og kaupsamningsöl, og urgur við handiðnamenn, sem honum gafst stundum tækifæri til að beita brögðum. Já, það var hreint stórmerkilegt, að P. J. Pétursson, þrátt fyrir alt annrikið, gaf sér tíma til að geta sér dóttur í heiminn.

Daginn, sem hún átti að skírast, varð hann fyrir þeirri óvæntu gleði, að víxill féll í gjalddaga, — víxill, sem hann átti hjá frænda gamla húsbónda síns, grænsalanum í Austurbrúargötu, þeim, er fékk búðina, sem Pétur lærði grænmetissöluna í, og hann átti að rétta lagi — að sjálfs hans álitu — að fá við dauða húsbóndans. Urtsalinn varð að loka búðinni; P. J. Pétursson spenti greipar og leit til himins og sagði:

— Þarna er hægt að sjá hvernig hinn réttláti guð hegnir, jafnvel þótt hegningin komi seint.

Meðan á skírnarathöfninni stóð í kirkjunni gjörði hann það heit til guðs, að uppala dóttur sína, er skírð var Pálína, í guðsótta og sparsemi

Ekki nóg með þessu. P. J. Pétursson var reglulega hærður af því, að sjá hvernig forsjónin bæði hefndi fyrir hann og verndaði hann. Hann gjörði reglulegt útblaup á eigur sínar, því hann tók nokkurn hluta þeirra handa Pálinu litlu. Það átti að geymast og á-

vaxtast unz hún yrði átján ára, frá þeim tíma átti hún að njóta vaxtanna á meðan hún lifði, og ef hún dæi ógift, átti upphæðin að falla til kirkjunnar, sem hún var skírð í

— — — —
 Já, já! — Það voru nú ánægjudagarnir. Í frá þeim tíma hafði hann haft tómar skapraunir. Konan varð meira og meira einræðin. Dóttir þeirra varð með aldrinum óþekkari og óhlýðnari. Konan varð eyðslusöm og heimtaði hita í tvær stofur eftir að þau fluttu yfir að Kristjánshöfn. Pétur var orðinn eldri, var búinn að selja flest allar fasteignir sínar og langaði til að hafa næði heima, en það fékk hann aldrei. Nú var hann maður óhamingjusamur; konan hans réri daglega að því öllum árum að eyðileggja hann. Síðan hún varð heilsulaus — en það var víst ein-tóm ímyndun — hafði hún, dóttir þeirra og lækni-rinn, og ef til vill lyfsalinn að auk, gjört samsæri á móti honum, og nú heimtuðu þau dýrt vín handa henni! Já, ef þau hefðu látið sér nægja með þetta reglulega gómsæta einnar krónu portvín frá jurtasalanum, þá var það sök sér. Nei. Það varð að vera portvín fyrir 3 krónur frá einum dýrseldasta vínverzlaranum. Guði sé lof, það var sunnudagur! Þá gat hann þó fengið frið með því að fara til kirkju — og nú á tímum voru kirkjurnar líka upphitaðar — þá þurftu kvensurnar ekki að leggja í ofninn í dag-

verustofunni, því þá þurfti hann ekki að gjöra þeim óþægindi með því að reykja pípuuna sína í svefnherberginu.....

Hann hrökk upp úr þessu langa hálf-vöku draumaástandi, eins og vant var, þegar hann var að rifja upp æfiferil sinn og var kominn að yfirstandandi merkideplinum í tilveru sinni.

— Get eg ekki fengið kaffisopa óskraði hann í gremju.

Hann heyrði fótatak inni í svefnherberginu.

— Eyðsluvargarnir ykkar — þú látið ljós loga enn þá — og þó kominn hábjartur dagur. Og auðvitað skiðlogar í ofninum, svo hægt væri að steikja heilan uxu á honum. Pá-lí-na! Fæð eg ekki kaffið mitt?

Svefnherbergishurðin var opnuð gætilega. Lítil, ung og grönnt stúlka með allskörulegu söðulnefi, stórum, hyggislegum og móleitum augum, klipptu dökkjörpu hári kom inn með kaffið, og hélt um undirskálina með litlu hvítu hendinni sinni.

Hún leit ekki á föður sinn, en sagði:

— Mamma er mjög illa haldin.

— Svo.... Og til hvers er þá þetta dýra vín?

Dóttir hans svaraði ekki, en setti kaffibollann á borðið. Hún bjóst til að fara strax.

— Nú fer eg til kirkju, sagði Pétur.

— Einmitt það? sagði dóttir hans.

— Ætlarðu að koma með mér?

— Nei!

— Já, en eg vil hafa það.

— Getur verið, en eg verð heima hjá mömmu.

Pétur snökkti af gremju og fór að klæða sig í utanyfirfötin.

— Heyrðu, Pálina!

— Varstu að kalla á mig?

— Ef langa stelpa — hún, samkennslustúlka þín — kemur á meðan eg er í burtu, þá — þá—

— Er það ungfrú Hólmu, sem þú út við?

— Já, já, já— Þá, — þá—

— Hvað þá?

— Þá segðu henni, að eg hafi komist að því, að það sé hún, sem aftrar þér að ganga í guðs hús.

— Það hefi eg svo oft sagt henni.

— Svo Þú hefir þá sagt henni það? En segðu henni einnig, að—

— Að hvað?

— Að ef hún ekki fari, áður en eg kem heim, þá hendi eg henni ofan endilangar tröppurnar.

— Já, eg skal gjöra það, sagði Pálina og brosti dálítið.

— Hvað, þú ert þá að hlæja?

— Nú fer eg til mömmu.

— Farðu í..... Hana, nú fór hún. Já, það eru dáindis skepnuhérna í húsinu. Þær geta sannarlega gjört guðhræddan mann nógu guðrækilega sinnaðan til þess að leita guðs ríkis og hans réttlætis í drottins húsi. Slík og þvílík hortgheitin í þessum stelpugræningja!

— Eg er að fara til kirkju.

grenjaði hana að síðustu svo hátt, að glumdi í öllu húsinu.

Áður en hann fór, læddist hana að ofninum og sneri spjaldinu í reykháfnunum af því líku afli, að hann þóttist vera viss um, að dóttir sín myndi ekki geta opnað það, ef hún færi að stelast til að kveikja upp.

— Hi, hi, hi. Þarna lék eg þú á kerlingarnar! Leggi þær í ofninn, verða þær eins og reyktar síldir. Hi, hi, hi!

III.

Ljósíð logaði alt af í svefnherberginu, því það sneri út að garðinum svo nefnda, sem var þó líkari reyk háf en garði. Ofna- og eldhús-reykur, sótt og svæla úr fjórum lyftingum veltist og þyrst aðist til um hann, eins og væri það í trölladyngju.

Litli lampinn stóð á borðinu við rúmið, sem veika konan lá í. Hún var hulin í hálfrokkrinu, en andlit stúlkunnar grillti að eins í ljós-móðunni, og augun í henni lýsu eins og eldhnettir í rökkurglætunni.

Loftið í herberginu var þungt og blandið meðalasyru; ofninn dró ekki meira en svo vel; þur og daunillur svarðarreykurinn blandað saman við meðalasyruna, og þyngeði andardráttinn.

Sjúklingurinn hafði óslitinn hóstabarning og það sogaði og saði fyrir brjóstinu.

— Reistu mig upp, Palla, stundi hún.

Dóttir hennar vaði hana leggjunum utan um móður sína og reisti hana upp með erviðleikum. Andlit mæðgnanna komu nú í ljósbirtuna hvert við annars hlið. Nú, þegar móðirin var orðin mögur og fl, bar enn meira á þúfunefinu og augun voru orðin stór aftur. En hvað þær gátu verið líkar!

— Hvernig líður þér, mamma? spurði Pálína stynjandi undir byrðinni, því sjúklingurinn veittist henni erviður viðfangs.

— Ja, þegar eg sit svona uppi, þá léttir mér fyrir brjóstinu, og mér finnst mér líða sæmilega vel. Æ.... Þessi svarðarreykur!... Það er nú ein sérvizkan hans Péturs með þennan svörð, síðan hana gekk í félagið um mómyrarnar á Jótlandi. Eg held, að eg yrði frískari, ef eg væri laus við móreyk. Er pabbi þinn farinn? Svo, ljúktu þá upp dagverðarstofunni.

Gufustrokan þyrtaðist út um opnar dyrnar, eins og andi manns úti í köldu veðri.

— Reistu mig við aftur og haltu mér við! Svona, nú finnst mér að eg sé orðin stálhraust.

Vegna líkamlegrar áreynslu við hina vesalings sjúku móður sína og andlegrar út af harð-tjörn föður síns, varð hin unga mey æst og gröm í skapi.

— Mamma, að þú skyldir nokkurn tíma geta tekið því líkan. .... því líkan mann eins og hann, mælti

hún og krefti sína grömu barnshönd í áttina til framdyranna.

Argjalokin á Madömu Pétursson lukast aftur. Hún hallaðist fast-upp að vanga Pálinu. Þannig sat hún um stund. Alt í einu stakk hún andlitinu feimnislega aftur fyrir hálsinu á dóttur sinni og hvíslaði:

— Palla, hann var nú samarlegi engia leiðinda-keppna á yngri árum sínum, — það er að segja, þegar hann var svona rúmlega fertugur, eða í kring um það. Ó, að eg hefði efut það, sem eg lofaði meðan eg var frísk, að segja þér hvernig það allt saman orsakaðist — því mér hefir alt af gramist, þegar þú hefir verið svona illfyr um hann föður þinn. Því, hversu marga galla sem Pétur hefir, þá er hann þó á marga vegu nettari maður en fyrri maðurinn minn var, jafnvel þótt fyrri maðurinn minn, hann Níels Pétursson, væri meinleysis-ræfili, sem hvorki gjörði ilt eða gott, hvort heklur hann var fullur eða ódrukkinn.

— Já, en nú þofir þú ekki að tala, mamma.

— Nei, eg veit það vel, en því lengur sem eg bið, þess verra verður það, Palla. — Gefðu mér dálitinn vindropa — svo vil eg heldur segja það, eins og það er — hver veit, hve lengi líftóran tollir í mér. Slökktu ljósið, Palla! Því það er sneypulegt að segja börnunum sínum slíkt og því líkt. Eg vil ekki sjá framan í þig. Og svo mátt þú ekki hlægja, þó að eg tali

ekki málfræðislega og orðrétt, — svona eftir nýju réttitunarreglunum, sem eg þakka skapanarum fyrir, að hafa getað látið kenna þér. Já, herra minn góður — þessi orð, sem eg segi nú, hefir þú kent mér, elsku stelpan mín! Þú hefir líka í þokkabót fyrir allan lærdóminn, sem þú hefir fengið, kent mér alt, sem vesalings sauðarhöfuðið á mér getur tekið á móti. Eg tala þó alls ekki eins skakkt nú eins og þegar eg var veitingahúsmadama.

Frú Pétursson saup gúlsopa af portvíni. Augun í henni fóru nú að verða eins tindrandi eins og í dóttur hennar, og hinn létti roði, sem vínið kveikti í kinnum hennar, huldi hrökkurnar og megurðina. Nú var hægt að ímynda sér, að mæðguruar, þar sem þær sátu í rúkkinnu, væri tvær misaldra systur, sem skröfuðu saman í hjartatrúnadi.

— Það var samarlega ekki svo mjög vegna peninganna hans föður þins — enda þó eg reyndar vissi að hann ætti ekki svo lítið — að eg tók honum, en við vitum vel, hvað orðið getur úr stórkaupmönnum, og þá sagði hann mér, að eiginlegi væri hann stórkaupmaður. . . . . Og sjáðu nú til, áður en eg giftist fyrri manningnum . . . . . há hafði mér ekki gengið að öllu leyti eftir óskum. En sá, sem eg var vinnustúlka hjá, var reglulegur stórkaupmaður — hann verzladi með saltfisk, og þekti föður minn, sem var hörmangari — en fyrir nokkrum árum las eg það í "Morgun

Berlingnum" að hann væri orðinn etrzáð. Og hefði fadir þinn að eins gjört sér far um, að vera meira nettmenni, og ekki verið eins smásálarlegur með ljós og eldivið — að vísu er hann ekki eins lædur og minn — eins og fyrnefndi stórkaupmaðurinn — en hann hefði þó vel getað verið orðinn kammerherri, ef hann hefði laft dálitið brot af því, sem eg vilði kalla mannsbrag. Já, eg hefi víst ekki hagað mér eins og eg hefði átt að gjöra, þegar eg var í vist, því mér hafði aldrei verið kent að kvenfólk ætti að sjá um sig sjálfst . . . nei — nei — skilur þú nú, hvað eg á við, Palla? Þú gjörir það víst ekki?

— Ekki eitt einasta orð, mamma.

— Læja, guði sé lof. Því tungan hleypur stundum með menn í gönur, Palla! En heyrðu, barnið mitt, ef eg hefði ekki tekið föður þínum, honum Péttri Jakob Pétursyni, hvar hefðir þú þá verið, elsku litla stelpa mín? — Þá — já, þá hefði eg verið búin að gjöra út af við mig fyrir tuttugu árum. Öll þau ár, sem eg hefi haldið út þín vegna. Því eg sá býsna fljótt, að sá maður, sem tók fjögur herbergi á leigu, og varð hálvondur, ef lagt var í fleiri en einn ofn, myndi aldrei geta hafið sjálfan sig og því síður konu og barn blátt áfram sagt upp úr skitnum, eða, ferigefðu Palla, óhreindunum. Þess vegna varð eg að reyna að koma þér upp úr honum, litla skiinnið mitt. Kystu mig, Palla!

— Já, já, mamma mín! Eg hefi svo sem heyrt allan þann gaurangang, sem þú hefir orðið að hafa út af skólalopningum og tíma-kennslupeningum mína vegna.

— Já, stelpa mín, ha, ha! Á, eg þoli ekki að bleja. En eg stú sífellt af matreiðslupeningunum, því eg kom honum til að trúa, að lærdómar þinn kostaði 14 krónum minna á hverjum mánuði, en hann í raun og veru kostaði. En nú kant þú líka ókend og útlend tungumál svo vel, að þú getur talið að við ráðherra og þvilika stórhöfðingja, ef við lægi.

Pálina gat ekki fengið af sér að segja, að svo mikill árangur hefði þó ekki orðið af smáskúlingunum, sem klipnir voru af heimiliskostnaðinum. Til þess að komast hjá því að svara, kysti hún móður sína í hnakkrófinu.

— Er hann þó ekki svin? hrópaði móðir hennar alt í einu. Þarna hefir hann hengt gráu ullarsokkana sína til þerris á brikina á hægindastólnum framan úr stofunni og hefir borið hann hingað inn. Berðu hann fram í stofuna aftur, Palla! Því það er þó reglulegur fj. . . . sóðaskapur, úr því að mena hafa nú stofu, að setja stofugögnin inn í svefnherbergið. Svo miklið lærði eg þó, þegar eg var í vist hjá finu fólk, en Pétur er og verður aldrei annað en ómerkilegur maður. Og þó — þó hefi eg litið upp til hans. Og að eins vegna þess, að hann var karlmaður. . . . já, Palla! — eg gjöri það

ekki til lengdar, og eg kemist aldrei lengra en það, að verða Ma-lama Pétursson, enda þó sunnir kalli mig frú — en annað líf er þó til, er ekki svø? Þið hafið þó ekki lært í skólanum að útbyggja því, eða hvað?

— Nei, mamma, það höfum við ekki gjört.

— Jæja, því svo margar breytingar hafa átt sér stað á þessum síðustu árum. En, sjáðu nú til, þegar eg sit þar uppi einhversstaðar, þá innbyrsla eg mér, að eg geti hæglega lært allt það, sem þú og þínar kenslukonurnar hafa talað um, þegar þær hafa komið á sunnudagsmorgnum og hlýtt var í herberginu þínu, bæði um sjónleiki og bækur og sýningarnar í Karlattuborg og um innvortís líffæri dýranna og manna og allt það, sem eg nú sit undir og hlusta á eins og sauður. Og svo þegar einhver kenslukonan kemur heim til þín, þá kem eg að líkindum fljúgandi niður, svona alveg ósýnileg, og þá get eg sjálfsagt skemt mér við að hlusta á, því í þessu lífi hefi

eg verið þvílíkur heimskingi, að eg hefði allt af steinsöfnuð, nema þegar þú varst að tala, Palla, því þegar þið voruð að þrætta um eitthvað, þá fanst mér allt af þú hafa á réttu að standa, og eg læra dálítið af þeirri niðurstöðu, sem þú hafðir komist að um ýmsar bækur, stjórnmál og trúarbrögð, og eg get reyndar ekki neitað því, að eg gladdist yfir því, að það var þveröfugt við skoðanir föður þíns. Svø að sá snertur af virðingu, sem eg þar fyrir honum, er óneitanlega farinn út í veður og vind, síðan þú kemst til vits og ára og varðst kenslukona sjálf.

Rödd sjúklingsins varð veikari og veikari, unz orðin urðu að síðustu óskiljanleg og dóu út í hásu snörli, sem að síðustu rann saman við hinn stutta og blístrandí andardrátt hennar í því hún sofnaði.

Dóttir hennar lagði höfuðið á henni gætlega ofan á koddann. Hún gat ekki lengur risið undir líkamsþunga móður sinnar, sem stöðugt var að aukast.

Framhald í næsta blaði.

HEIMIR

12 blöð á ári, 24 bls. í hvert sinn, auk kápu og auglýsinga.

Kostar einn dollar um árið. Borgist fyrirfram.

ÚTGEFENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR Í VESTURHEIMI.

Afgreiðslustofa blaðsins: 582 Sargent Avenue.

RITSTJÓRI: Rógnvaldur Pétursson, 533 Agnes Street.

PRENTARI: Gísli Jónsson, 582 Sargent Ave.